

ПОНЯТТЯ "НАРОДНИЙ ЧАСОПИС" У ГАЛИЦЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ СЕРЕДИНИ ХІХ ст.

У Європі середини ХІХ ст. багато різних громадських угруповань, видаючи свої часописи, титулювали ці свої видання "народними". На території Австро-Угорщини теж видавалося багато т.зв. "народних часописів". З цього приводу Василь Зборівський резонно остерігав краян, що "не кожде письмо, носяче туоу вивіску, есть во істину письмом для народа"; що досі ця назва була радше тільки "вабцем"¹ – яке влучне слово дібрав публіцист!

Назвавши свою статтю "Народні часописи", Василь Зборівський дає побіжну характеристику німецькомовним часописам, які виходили в Австрії і мали претензії називатися народними, як от: "National Zeitschrift", "Schnell-Post", "Zeit", "Reichszeitung", "Friedenszeitung", "Volkszeitung", "Volksbote" та ін. Як член редакції "Вістника", В.Зборівський також прагне, щоб цей часопис став справді народним часописом і дійсно часописом для народу. Чим виправдати, чим таку визначеність "Вістника" упідставити? На це запитання публіцист відповідає так: "Писати для цілого народа руського – не для поединчих його клас – було і буде головною задачею "Вістника". Згуртувати коло часопису якнайбільше число читачів, порушувати такі теми і писати так, щоб бути зрозумілим читачам і хвилювати їх серця. Для цього редакція й дописувачі зобов'язуються "триматися безпечного гостинця правди, шукати спокою і бути по всі дні готовими до бою за інтереси руської народності (української нації. – Б.З.)"².

Водночас Василь Зборівський висловив і свою – сказати б так – обережно-консервативну політичну позицію: "Наше старанне... не убігатися за модними системами, тільки существуючі розвивати в нам природній і животворній формі... Пізнавати нарід наш на вні і внутр его життя, на кінець, натхнувшись правдою, промовляти до наших читателів з становища родинного життя"³. У цьому консервативному погляді є важлива думка – зернина, яка розкривається у визвольних змаганнях аж до наших днів, – тому хочу на ній зосередити увагу.

Не ганятися за модними ідеологічними концепціями (системами) – розуміється, закордонними, чужинецькими. Пригадаймо Шевченкове:

*...Несли, несли з чужого поля
І в Україну принесли
Великих слов велику силу
та й більш нічого.*

Про що ж ходить В.Зборівському? Йдеться про те, що душею ідеології українського національно-визвольного руху не може й не годна ставати ні французька, ні англійська, ні єврейська, ані німецька чи якась інша інонаціональна доктрина. Душею ідеології українського національно-визвольного руху можуть і повинні стати інтереси, прагнення й уподобання нації української! Слова Василя Зборівського "тільки сущую розвивати в нам природній і животної формі" й означає розвивати визвольну ідеологію тільки у властивій нашій нації (природній для нашої нації) життєтворчій формі. А щоб не збачити від цього орієнтиру, потрібно вивчати сутність української нації у виявах її зовнішнього (матеріального) і внутрішнього (духовного) життя. Проникнути в сутність нації можна, на думку В.Зборівського, теж тільки при умові, коли дослідник буде натхненний правдою, тобто якщо в дослідника буде нехибне й неминуще мірило вартостей.

Національне відродження, піднесення національного руху включає в себе й національне самопізнання, внаслідок якого розвивається народознавство (націєзнавство). І заохочували займатися національним самопізнанням багато публіцистів. Один із них, який підписався криптонімом "α.β.", трохи раніше наполягав: "І воістину в нічім не імієм ми стільки нужди (потреби. – Б.З.), як единственно в тім: пізнати самих себе. Нужду тую чувствовали ми віддавна, і потому даровиті писателі наші указували на ню часто в руських дневниках"⁴. Що більше: сам народ усвідомлює конечну потребу самопізнання. На доказ цього публіцист наводить таку народну приказку: "Русине! Пізнай себе – буде з тебе!"⁵. Отже, народний часопис повинен давати народові те, чого він жадає: передовсім сприяти національному самопізнанню, плекати національну самосвідомість.

Відразу ж після статті "Народні часописи" В.Зборівський публікує статтю "Спосіб мишлення в Відні", у якій обґрунтовує своє розуміння сутності нації і те, як ця сутність має знайти свій вияв у дійсно народному часописі. Він пише, що в умовах конституційної

свободи справжнє покликання часопису має бути життєтворним, конструктивним, а не руйнівним; тобто що завдання народного часопису не полягає в самій лише суворій критиці уряду; завдання народного часопису вимагає "більше всього чищення і плекання народного духа, ілі духа народу, а так – відродження нижчих розрядів люду. І дай Боже, аби всі письма (часописи. – Б.З.) над тим працювали"⁶.

У середині XIX ст. про дух української нації заговорили не тільки окремі мислителі, але й широкий загал громадянства. На урочистостях з нагоди закінчення навчання й висвячення на священників вихованці Перемишльської української греко-католицької семінарії виголосили "Слово подяки". У цьому слові нововисвячених душпастирів мовиться, що руський (український) дух колись енергійно утримував націю, її мову й віру. Несприятливими обставинами цей дух був приглушений, дедалі більше занепадав, і через те залишалось вільне, безборонне поле для протинаціональних сил і засилия чужинецької мови. Але "року 1848 вибила послідня година переселення; нарід з вікового очутився сна, за своєю обстав віроку, народністю та язиком"⁷ і, хоч ще слабосильний, на здивування світу проголосив свої домагання матірною мовою. З тією самою метою з'явилися літературні твори і часописи, а серед них – "Вістник", який має великий вплив на українське громадянство⁸. З'ява народного часопису, отже, зумовлюється загальним національним піднесенням і є його виразником.

Автор із Вишнього Спіжа, який підписувався псевдонімом Орел Татранський, повідомляв, що його країни-українці (русини) тепер, як ніколи перед тим, міркують про себе, тобто про свою народність, свою національність, і це підносить національну самосвідомість, дух української нації. "Дух нашого народу – будь Богу честь і слава! – повсюду весьма к пізнанню себе самого а поволання (покликання. – Б.З.) своего здвигаєся і прагне"⁹. Виявом зміцнення й розгортання національного духу є утвердження такої могутньої сили, як почуття патріотизму. Автор запевняє, що "тепер майже кождий видить, що любов просвіщення і народності своєї єсть дар найвищого Бога а істочник благосостояння, благоденствія і благополуччя чоловічеського"¹⁰.

Що робить редакція "Вістника", аби часопис був відзеркаленням національного піднесення?

На думку В.Зборівського, молоде українське вісникарство (розуміється, в Галичині) сильне тим, що "заступає воно не малу партію,

але великий а в силі багатий народ"¹¹. Проте ні "Вістник", ані "Зоря Галицька" насправді в середині XIX ст. не були у властивому значенні слова позапартійними часописами. Вже у 1837–1838 рр. у Галичині О.Партицький бачить три партії (радіше партійні прямування): виключно народну (Маркіян Пашкевич), виключно галицьку (митрополит Григорій Яхимович) і москвофільську партію "єдінства" під проводом Йосифа Левицького. Отець Василь Подолинський у 1848 р. вчислює в Галичині вже чотири партійні угруповання, а саме: чисто руське, яке домагається вільної і незалежної України; польсько-руське, яке характеризується відомим гаслом "Gente Ruthenus, natione polonus"; австрійсько-руське (австрофільський гурт, що "був сліпо лояльний щодо австрійського уряду"); москвофільське, ("погодінська кольонія": Денис Зубрицький, І.Головацький та ін.). "Вістник" позірно відповідав би австрофілам, але москвофіли теж давалися в ньому чути. Зате у "Вістнику" полонофіли не були представлені ні в публікаціях, ані дописувачами, ніхто з членів редакції теж не був полонофілом. Отже, всіх "партій" "Вістник" аж ніяк не представляв.

Редакція "Вістника" дбає про "двосторонній" зв'язок, про зв'язок з читачами, цікавиться, якої думки читач про часопис в цілому і які матеріали, статті, дописи зацікавлюють найбільше читачів, які теми й проблеми хвилюють і яким слід би було приділити більше уваги.

Дописувачі схвалюють передовсім зміст часопису, його дух.

Що ж це за дух? Це – віддзеркалення духу нації. А що таке "дух нації"? Один із дописувачів із глибокого українського Підкарпаття, що понад потоком Лаборець (тепер під Словаччиною), тлумачить це поняття так: дух народності (нації) – це "та ревність, яку ні хвили водянї, ні бурї вітрові зім'яти не можуть, бо вона навіть у мертвих костях діє; чим більша неволя гнітить людину, тим сильніше вона жадає звергти нестерпні пута; оця доля русинів-українців злучила, і хто ж дивуватися буде, коли почує, побачить теперішню мужність народності, яку відсунуто з-посеред усіх племен на скраїне узбіччя"¹².

Українці-паріоти середини XIX ст. відчували силу духу нації. А сила, взагалі сила може засвідчувати свою приявність або відсутність тільки одним способом – здатністю виконати якусь роботу. Тож і про силу духу нації мовлено тільки з огляду на результати патріотичної діяльності, і то не окремих осіб, а всієї спільноти. Так, усієї спіль-

ноти! Бо сила національного духу виявляється передусім у тому, що він згуртовує людей, мобілізує їх.

Один священик зі Самбірщини писав у "Вістнику", що дехто вважає, ніби в Самборі національний дух "дещо занеміг". На якій підставі? А тому, що буцімто в Самбірському окрузі мало зібрано датків на будову храму Божого й Народного Дому у Львові. (Зверніть увагу: на будову храму і дому не в Самборі, а у Львові! Йдеться не про вузьколокальні, а красиві інтереси, інтереси всієї спільноти українців, а не інтереси громади). Дописувач нагадує, скільки в самому Самборі й окрузі добрих справ було довершено і як згуртовано "народолюбців" всупереч протидії "народовідступників", розповідає про заходи, які робляться з метою, так би мовити, оновлення організованого українського життя¹³.

Національний дух і національна свідомість – це поняття взаємозв'язані, узалежнені одне від другого. Властиво, радше слід би говорити про національну самосвідомість, а не про національну свідомість. Бо національна самосвідомість – це самоусвідомлення нації, свідоме виокремлення себе з-поміж усього людства – без такого самовиокремлювання про національну спільноту нема підстав говорити.

Національний дух – це вже не тільки національна самосвідомість, а й – і це головне! – імператив національної самосвідомості. Цей імператив (національний дух) постає не тоді, коли спільнота (нація) усвідомлює, що "це є", що "так є", а тоді, коли в самопізнанні вона йде далі, бере глибше, намагаючись відповісти на запитання, "чому це є, чому так є?" і "чи ця дійсність відповідає Правді і Справедливості?". Згадаймо, як ставив питання Т.Шевченко:

...За що тебе сплюндровано,

За що, мало, гинеш?

Або:

...Що ми?..

Чиї сини? яких батьків?

Ким? за що закуті?..

У прагненні стати виразниками українського національного духу кращі галицькі публіцисти середини ХІХ ст. свої роздуми розвивали саме в цьому напрямі. Стаття В.Константиновича, надрукована 27 березня 1851 р., має таку назву: "Яким способом почувствовалось покоління наше бути руським?". Хід міркувань цього публіциста такий. 1340 р. (насправді ж 1349) Польща захопила Галичину. Отоді загарбники й поховали нашу народність (тобто націю) –

на підбитій території, розуміється. П'ять століть неволі (доладно виходить у автора: 1349 рік – рік упадку української державності в Галичині, 1848 рік – рік "весни народів" і українського національного відродження в Галичині, піднесення українського організованого життя) призвело до того, що українці як нація були "майже цілком уже затерті".

Автор малює, якими застав українців Галичини 1848 рік. Більша частина з них уже не володіла "ні язиком (мовою. – Б.З.), ані пером"; українці являли собою вкрай матеріально визискану людність, людність без "всіх достойників, вельможей і покровителів"! Автор наголошує, що не знає прикладу з історії іншої нації, яка б перебувала так довго в неволі й дожила б до такого суцільного розорення, як українці Галичини. Доходило до того, що тягар підневільного існування розчавлював і саму національну пам'ять у свідомості людини, і було багато людей, у яких із усього свого, національного, залишився тільки "Отче наш". Поневолювачі зробили все, аби денаціоналізувати (винародовити) українців. Із офіційного вжитку мова наша була виключена. Хто хотів доробитися хліба, той мусив вивчати польську, а потім ще й німецьку мову. Школа не давала дітям ані зернини для національної свідомості. У школах вчили всього, тільки не того, "чого нам було найбільше потреба".

І не зважаючи на все це, 1848 р. в Галичині українська нація воскресла, і "на нивоньці наших, колись так плеканій, а зараз цілком запустілій, заблисла з-помежи густого і дикого хабуза синьо-жовта квітка!"¹⁴, захоплено, як поет, пише автор. "І ми відважили-сьмо ся прецінь піднести голову нашу, тупнути ногою о землю і сказати: "Я ту пан!" Хто любить красу вислову, той, певно, дістає насолоду від авторського вміння сказати так просто по-народному, і енергійно, наступально! А зміст сказаного який глибокий: нація має бути господарем на своїй, рідній, на своїй етнічній території – більше ніхто!

Воістину, це вже дався чути національних дух!..

Щойно після такого вступу автор переходить до проблеми, поставленої в заголовку статті, й запитує: "Яким способом донині кров руська в жилах отців наших не застигла, яким способом кров в жилах нашого покоління закипіла?"¹⁶ Осмислюючи історичний процес, автор запевняє, що те, що настало, не є ні дивом, ані чудом, "бо сли хто-небудь троха глибоше сягнути схочеть, тогди мусить признати, же так імло бути, так мусило ся стати"¹⁷. Матеріаліст,

марксист аферистського "толка" вхопився б за наведену цитату і взявся б тлумачити "об'єктивні закони розвитку людського суспільства". Однак такий ключ до цього замка не підходить, бо автор – віруюча людина, християнин, він переконаний, що процес національного відродження – це природний процес, а все у природі рухається так, як зарядив Творець, а не чиїсь "об'єктивні закони". І це переконання автор висловив так:

"Правда есть незаперечна, що з зерна пшеничного не виросте бульба, ані з бульби – пшениця, но що у кожної вещи есть така природа, що її питомність условлює її вид і ціле ество. Отже, що і ми всеконечно остали-сьмо ся русинами. Бо не від нас залежало, но від назначення, дарившого нас певними свойствами, нам ся судило бути русинами"¹⁸.

Виходить, що питомі прикмети і сутність нації, її самобутність – на переконання публіциста – довільно не визначаються людьми, особистостями, а зумовлені їх природою, як би тепер сказати, – їх спорідненим генетичним кодом, або, як говорили в 20-30-их рр., – гоном інстинкту. І перше, і друге, і третє все одно не губить своєї тотожності з тим, що і в середині XIX ст., й тепер ще також називаємо однаково – національним духом (духом нації). А якщо так, читачу, то ми з вами стали на поріг тієї ідеологічної кузні, у якій через сім десятків років було виковано преамбулу Декалага українського націоналіста: "Я – дух одвічної стихії, що врятував тебе від татарського потопа і на грані двох світів поставив творити нове життя".

На думку В.Константиновича, дух української нації в Галичині був притлумнений, але винародовлювачам ніколи не вдалося і не могло вдатися викоренити його. Українська народність (нація) тут ще "животіла, хотя й в дуже слабеньких уже силах"¹⁹. Які ж чинники збереження, оновлення і плекання духу нації можна назвати на підставі випробу п'яти сторіч? Публіцист називає їх п'ять.

1. "Церква наша свята, тая щиріша мати наша, котра нам переховивала найдорожчі скарби: язик, обряди і звичаї"²⁰. (Роль Церкви і релігії з'ясовувалася також у низці інших статей і дописів, опублікованих у "Вістнику", тому це питання розглядаємо в окремому параграфі, а тут подаємо скорочену тезу, тільки аби не перекрутити логічної структури мікувань публіциста В.Константиновича).

2. "Пісня руська, без котрої чи то в біді, чи в гаразді бути нам годі". Поряд із піснею автор ставить "казки і повісті, котрі народ собі

оповідав, із уст до уст передавав". Загалом кажучи, усна народна творчість, на думку автора, була своєрідною коморою історичної пам'яті нації; вона нагадувала людям "отців наших славнії діла". Це, так би мовити, констатаційна функція фольклору. Крім неї, за автором, народна творчість має і спонукальну функцію, бо завжди нагадувала, що "в неприроднім знаходимося стані"²¹. Повернутися з "неприродного" (підневільного) і було зовом, спонукою духу нації до дії.

3. "Через знесення панщини упали нараз довговікові з нас кайдани. Ми почувствовались бути вільними. Благим Фердинандом (австрійським цісарем. – Б.З.) ізречене слово "рівноправність" покликано і нас на поприще нового життя"²².

Можна – і так роблять – потрактувати цю тезу публіциста В.Константиновича як твердження, що національне відродження в Галичині настало внаслідок (а ще – з волі...) австрійського цісаря Фердинанда, який скасував панщину, і при цьому іронічно поліхословити про вірнопідданство галицьких українців-австрофілів. Однак міркувати так – виявити цілковите нерозуміння глибокого і справедливого погляду публіциста на те, що в кінцевому рахунку і національний і релігійний гніт виявляється соціальним бичем і соціальними кайданами – інакшого ж "бича" і "кайданів" у суспільній практиці просто не існує. Коли пригнічується (обмежується в правах) якась верства національної спільноти, то це буде соціальний гніт, коли ж під прес того гніту потрапляє вся нація, то це буде національний гніт.

Скасування соціальної неволі – якщо тільки це скасування є послідовним, не кудим, а доведеним до кінця – неминуче веде до визволення національного і до політичної свободи. Якщо хтось проголошує рівноправність усіх людей, то мусить проголосити також рівноправність існуючих людських спільнот, рівноправність націй. Якщо в багатонаціональній імперії проголошена рівноправність націй, то природно, що та чи інша нація домагатиметься: дайте мені те, що й іншим... І дійсно, як видно з української публіцистики середини ХІХ ст., цісарське слово "рівноправність" легітимувало (а не породило!) домагання українського національного духу.

4. Четвертою підоймою національного духу, національного відродження публіцист В.Константинович вважає створену 1848 р. Головну Руську Раду "в полученнію з сестрицями своїми окружними і місцевими", (тобто окружними або повітовими Руськими Радами), яка провадила русинів (українців) "вправною рукою"²³.

Публіцист і в цьому виявляє проникливий розум політика й націєзнавця. Справді-бо, про яке національне відродження в новочасному розумінні слова могла б іти мова, якщо не було б витворено в цьому процесі організованої форми українського життя. Нація як спільнота самоутверджується в національній державі (через національну державу). Через те в мовах багатьох європейських державних націй терміни "нація" і "державна" стали мало що не синонімами, а представники цих державних націй з трудом погоджуються, що є також і недержавні нації. Звичайно, це вияв пихатості й зарозумілості, бо ж, скажімо, французи після розгрому й окупації Франції Німеччиною втратили свою державність, перестала існувати Французька держава, але не перестала існувати французька нація.

Цікаво, що саме з початку XIX ст. у процесі наростання національного відродження недержавні нації витворювали такі інституції, що якоюсь мірою де в чому функціонально заступали діяння державних органів. Процес національного державотворення започатковувався вже в лоні імперії. Такою ж інституцією була в українській Галичині і Головна Руська Рада: вона стала зародком і прообразом українського національного самоврядування²⁴. Національний дух – державотворчий дух. Це – з одного боку; а з другого – національна держава або інституції, що якоюсь мірою замінюють органи наразі не існуючої держави, не хочуть залишатися байдужими до національного духу: вони старанно його плекають, бо без нього їх існування втрачає сенс.

5. Останнім, п'ятим, чинником плекання нації В.Константинович називає часописи: "Вістник", "Зоря Галицька", "Пчела" і "Новини"²⁵. Свою функцію в справі плекання національного духу часописи виконують, відповідно формуючи громадську думку.

Так само дивиться на цю проблему і Турян із Підкарпаття, оскільки, на його переконання, народний часопис є "органом життя народного"²⁶. Турян пише, що всі русини (українці) в Угорщині високо цінують часопис "Вістник". На його думку, "Вістник" у постійно веденій рубриці "Справи народні" "кріпко захищає нашу народність, даже і путь показує многим". Статті "Вістника" "возбудили, – запевняє Турян, – в нас народного духа", а описуваний у "Вістнику" досвід галичан "показав нам, як ділати і що ділати" на ниві національного просвітництва²⁷.

Дух нації – велика творча сила, яка злітовує в дієву спільноту людність, якій властиве місцеве говіркове, побутове і культурно-

господарське розмаїття. Так, Галичина, яка воскресла завдяки піднесенню національного духу, в середині XIX ст., своїм прикладом збудила до національного життя українців-підкарпатців, яких до того ніби й не було, ніхто про них не знав, але на голос галичан серця їхні наповнилися почуттям братерської єдності з галичанами²⁸.

Міркування над історичною й сучасною долею української нації, вивчення історії європейських націй та ознайомлення з їх сучасним діянням спонукало українських інтелектуалістів Галичини, Підкарпаття й Буковини дивитися на націю в цілому й на ознаки нації, взяті виокремлено, як на динамічні чинники, як на щось таке, що перебуває в безперервному русі, не є сталим і закріпленим, а занепадає або розвивається. І така категорія, як "дух нації" теж мислилася мінливою. Досліджувалося, які чинники і як впливають на мінливість духу нації.

Трещаковський висловив переконання, що до розвою національного духу, до піднесення національної самосвідомості може відчутно спричинитися театральне мистецтво. У цьому його думка співзвучна з відомим висловом Й.В.Гете: "Коли хочете будувати націю, збудуйте насамперед національний театр". Трещаковський впевняв, що українцям треба "театру, відповідного народним потребам" і передбачав, що під впливом вистав українського театру прокинеться "дрімаючий дух народний, і в тих русинах Галичини, які, може, тепер ще суть супротивниками справи народної"³⁰.

Як театральне мистецтво, так і мистецтво слова має силу покликати до національного життя й тих, хто з якихось причин стоїть осторонь або перебуває під чужинецьким впливом. Читачі черпали патріотичну наснагу з часопису "Вістник"; бо "живий дух народний, щире народолюб'є явно показуєся із кожного числа". Із контексту випливає, отже, що під "духом" часопису автор розуміє його загальну ідейну настанову, його політичну спрямованість. Часопис спонукає, дає підставу авторові допису радити, що "у нас, як виджу, дух руський знов взмагаєся, і то чим раз сильніше"³¹.

Захоплені відгуки читачів і дописувачів на часопис "Вістник", які друкувалися на його ж сторінках, без сумніву, можна віднести до категорії тих писань, у яких більше видається бажане за дійсне, ніж з'ясовується вартість видання на терезах об'єктивного критичного аналізу. Правдою, однак, є і те, що в тих "ентузіастичних захопленнях" якоюсь мірою віддзеркалено уявлення громадськості про

часопис-ідеал. І це було важливо тоді, важливим є й для нас тепер. Хай, скажемо так, часопису-ідеалу й не було, але його прагнули.

Отже, українські публіцисти Галичини й Підкарпаття, викладаючи й розвиваючи своє розуміння сутності народного часопису, стояли на досить чіткій ідейно-політичній платформі. Ця ідейно-політична платформа не була платформою однієї особи, ані платформою одного вузького кола діячів. Це була платформа всього організованого українського громадянства. Вперше вона була викладена у першій відозві до українського народу Головної Руської Ради й опублікована 15 травня 1848 р. у першому-таки числі часопису "Зоря Галицька". Суть цієї відозви можна звести до одного речення-заклику: "Будьмо тим, чим бути можемо і повинні-сьмо. Будьмо народом! (нацією. – Б.З.)".

Варто пам'ятати, що ця відозва Ради у Львові своїм духом співзвучна таким програмним документам Братства св.Кирила і Методія, яке виникло в Києві 1846 року, як "Книги буття українського народу" і відозва "До братів-українців". Українське національне відродження в середині ХІХ ст. було загальноукраїнським явищем.

І друге, що проситься під увагу. У кінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. у Європі панувало не зовсім правильне розуміння нації як культурної окремішності, що відбито в писаннях німецьких романтиків В.Гумбольта, Ф.Шлегеля, Новалиса. У цьому сенсі "культурником" теж був відомий філософ Й.Г.Фіхте. Але його славетні "Промови до німецького народу" знешкодили ідейно-політичну яловість культурницької концепції і стали могутнім двигуном у праці в ім'я визвольних ідеалів німецької нації та її з'єдинення. У своїй 12-ій промові Й.Г.Фіхте так писав про завдання німецької писемності:

"Яка ще може бути література – література нації без політичної самостійності? Чого прагне розумний письменник і чого він може прагнути? Нічого іншого, як тільки втручатися в публічне життя загалу та перетворювати і переробляти це життя на свій взірць. А коли він не хоче цього робити, тоді вся його мова – це порожній звук, щоб дразнити ліниві вуха"³². Подібною думки був і Ф.Шіллер, якого залюбки цитував Василь Зборівський.

Більшість українських публіцистів Галичини і Підкарпаття, які на сторінках "Вістника" 1850–1851 рр. обмірковували й розвивали зміст поняття "народний часопис", вчилися або працювали у Відні: всі вони були ґрунтовно ознайомлені з німецькою літературою і,

отже, провідні національно-визвольні та націотворні ідеї німецьких письменників були для них нешкідливою духовною поживою.

Водночас вражає, що націотворне прямування в українським письменстві ступає своїми власними ногами й не хоче пасти задніх поміж європейськими авторами. Вище вже йшла мова про міркування галицьких публіцистів щодо духу нації і національної самосвідомості; отже, можемо порівняти рівень цих міркувань із поглядами С.Манціні, які він виклав 1851 р. у лекціях на університетській кафедрі в Туріні і якими дав дуже помітний поштовх до розвою поглядів на націю у всій Європі і заклав наукове підґрунтя для радикального розв'язання національного питання. Згідно з концепцією С.Манціні, обсяг поняття "нація" включає в себе такі чинники, як етнос і заселена ним територія, мова, релігія, звичаї, звичаєве право, спосіб життя, історична пам'ять і традиція тощо. Але "понад усіма цими чинниками стоїть моральний чинник, якого джерелом є національна самосвідомість, тобто відчуття приналежності до себе – без цього усвідомлення всі інші чинники мусять стати хиткими і непевними"¹³. Отже, С.Манціні започаткував розгляд самосвідомості нації у гуртовому вольовому вияві (акті), що, власне, й робили галицькі українські публіцисти (В.Зробівський, В.Константинович, Орел Татранський) одночасно з С.Манціні.

¹ Василь 36. Народні часописи // Вістник. – 1850. – Ч.67. – 18/30 лип. – С.265.

² Там само. – С.265-266.

³ Там само. – С.266.

⁴ Вістник. – 1851. – Ч.74. – 26 юнія/8 юлія. – С.294.

⁵ Там само. – С.295.

⁶ В.З. Спосіб мишлення в Відні // Вістник. – 1850. – Ч.69. – 22 лип./3 серп. – С.273.

⁷ Питомці Семинарії Руської в Перемислі. Благодарственное слово // Вістник. – 1850. – Ч.76. – 8/20 серп. – С.303.

⁸ Там само.

⁹ Орел Татранський. // Вістник. – 1850. – Ч.86. – 31 серп./12 верес. – С.343.

¹⁰ Там само. – С.343.

¹¹ Василь 36. Як належить писати в текучім годі? // Вістник. – 1851. – Ч.5. – 11/23 януар. – С.17.

¹² α.β. Поздравленіє "Вістника" від русинів, бреги а ріку Лаборськую обитаючих // Вістник. – 1850. – Ч.24. – 4/16 цвіт. – С.94.

¹³ Вістник. – 1851. – Ч.61. – 24 мая/5 юнія. – С.243.

¹⁴ В.К. Яким способом почувствовалося поколіinne наше бути руським? // Вістник. – 1851. – Ч.32. – 15/27 марта. – С.127.

¹⁵ Вістник. – 1851. – Ч.31. – 13/25 марта. – С.123.

¹⁶ Там само.

- ¹⁷ Там само.
- ¹⁸ Вістник. – 1851. – Ч.31. – 13/25 марта. – С.127.
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Там само.
- ²¹ Там само.
- ²² Там само.
- ²³ Там само.
- ²⁴ Вістник. – 1851. – Ч.79. – 7/19 юлія. – С.315-316.
- ²⁵ Вістник. – 1851. – Ч.31. – 13/25 марта. – С.127.
- ²⁶ Турян. Примічання. IX. Вістникарство. Часописи // Вістник. – 1851. – Ч.126.
- 25 окт./6 новем. – С.503.
- ²⁷ Там само.
- ²⁸ Там само.
- ²⁹ Грецаковський. Декотрі мислі о руськім театрі в Львові // Вістник. – 1850. – Ч.37. – 6/18 мая. – С.147
- ³⁰ Вістник. – 1850. – Ч.9. – 25 лют./9 марта. – С.39.
- ³¹ Там само.
- ³² Fichte J.H. Reden an die deutsche Nation. – S.1., s.a. – S.205.
- ³³ Цит. за вид.: Michels R. Die Historische Entwicklung des Vaterlandsgedankes // Verhandlungen des Zwierten Deutschen Soziologentages. – S.1., 1913. – S.162.